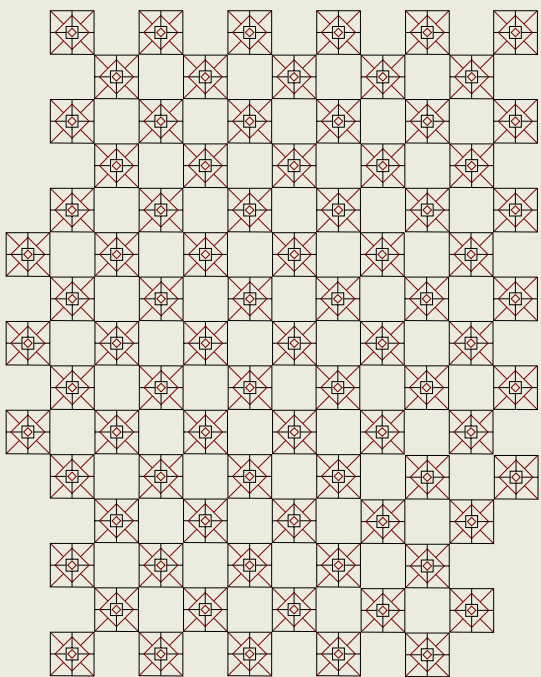
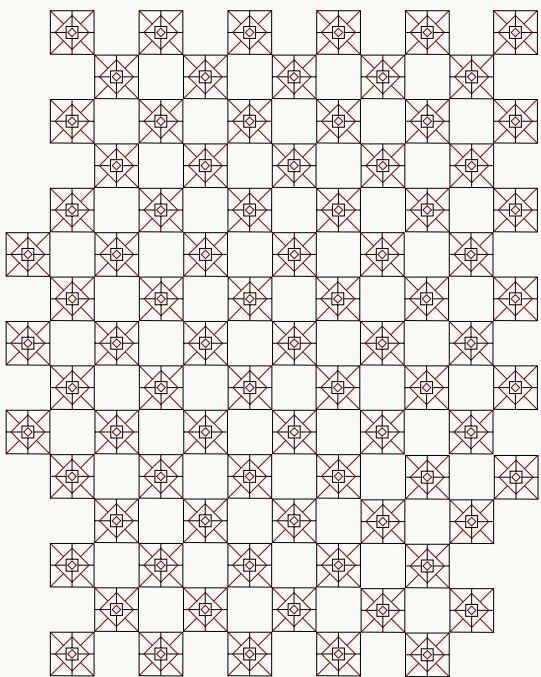

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovino pisje in
sorodna področja*

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovino
pisje in
sorodna področja*

Glasilo Združenja za promocijo kulturne dediščine,
raziskav in novih tehnologij – Retrospektive

Mednarodni uredniški odbor: dr. Peter Mikša (SI) (odgovorni urednik),
dr. Kornelija Ajlec (SI) (glavna urednica),
dr. Maja Vehar (SI) (tehnična urednica),
Žiga Smolič (SI) (tehnični urednik),
dr. Bojan Balkovec (SI),
dr. Matija Zorn (SI),
dr. Petra Testen (SI),
dr. Božo Repe (SI),
dr. Yoshitome Kota (JP),
dr. Sanja Petrović Todosijević (SRB),
dr. Slobodan Marković (SRB),
dr. Ivan Laković (MNE).

Strokovna sodelavka: mag. Ana Marija Lamut (SI)

Za znanstveno vsebino tekstov in točnost podatkov odgovarjajo avtorji. Prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Redakcija tega zvezka je bila zaključena 15. oktobra 2024.

Prevodi: FuroCat d. o. o.
Lektura: Aleksandra Repe in Maja Vehar
Naslovnica: Tjaša Krivec
Oblikovanje in oprema: Jure Stušek
Prelom in tisk: PODOBA d.o.o.,
Celjska cesta 7, SI-3250 Rogaška Slatina
Naklada: 100 izvodov
Cena izvoda: 20 €
Letna naročnina: 30 €

Izdaja: Združenje za promocijo kulturne dediščine,
raziskav in novih tehnologij – Retrospektive
Slovenska cesta 9b, SI-1000 Ljubljana, Slovenija

info@retrospektive-journal.org
www.retrospektive-journal.org

ISSN: 2630-3426 (tiskana izdaja)
2670-4013 (spletna izdaja)

*Izdajo znanstvene revije Retrospektive sofinancira
Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost
Republike Slovenije (ARIS).*

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno
in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

Kazalo vsebine

<i>Razprave</i>	7
Drobci o vladah in ministrih v medvojni Jugoslaviji	9
<i>Bojan Balkovec</i>	
»Vzgojimo domovini trezen rod!«	37
<i>Žan Grm</i>	
Slovenska industrija – od ponosa do propada in razprodaje	63
<i>Aleksander Lorenčič</i>	
Analiza vpliva okupacije na osnovno šolstvo v Mariboru in okolici v času druge svetovne vojne na podlagi šolskih poročil	93
<i>Lana Onič</i>	

Razbit bron, obtolčen marmor:
kaj je ostalo od spomenikov Karađorđevićem v Sloveniji? 125

Ivan Smiljanić

Dve plati Alexisa de Tocquevilla 185

Jernej Štimac

Ocene 219

Alexa Stiller. Völkische Politik, Wallstein Verlag, Göttingen 2022 221

Božo Repe

Kontakti avtorjev 226

Retro **SPEKTIVE**

Razprave

7

Dve plati Alexisa de Tocquevilla

*Prispevek k zgodovini Tocquevillove politične
misli v kontekstu francoske kolonizacije
Alžirije*

Jernej Štimac

185

IZVLEČEK

Članek raziskuje kontradiktorne perspektive Alexisa de Tocquevilla v njegovih spisih o Alžiriji. Slednji razkrivajo njegov zapleten in pogosto protisloven odnos do demokracije in kolonializma. Po eni strani je Tocqueville znan po svojem zagovarjanju demokratičnih načel in individualnih svobod, po drugi pa njegova podpora francoskemu kolonializmu meče drugačno luč na njegovo politično misel. S preučevanjem njegovih poročil, esejev in pisem o Alžiriji si besedilo prizadeva prispevati k razumevanju Tocquevillove intelektualne zapuščine, hkrati pa poudariti napetosti med njegovimi liberalnimi ideali in zagovarjanjem kolonialnih politik evropskih imperialnih sil 19. stoletja.

Gljučne besede

Alexis de Tocqueville, Alžirija, liberalizem, imperializem, kolonializem

ABSTRACT

This article explores the conflicting perspectives of Alexis de Tocqueville in his writings about Algeria. The latter reveal his complex and often contradictory stance on democracy and colonialism. On one hand, Tocqueville is known for his advocacy of democratic principles and individual liberties, while on the other, his support for French colonialism casts a different light on his political thought. By examining his reports, essays, and letters on Algeria, the paper aims to contribute to the understanding of Tocqueville's intellectual legacy while highlighting the tensions between his liberal ideals and his advocacy for the colonial policies of 19th-century European imperial powers.

Keywords

Alexis de Tocqueville, Algeria, liberalism, imperialism, colonialism

UVOD

»Liberalni patricij, ki je strastno predan svobodi in natančno razume, kaj ta pomeni, po drugi strani pa je tudi globoko prepričan o neizogibnosti demokracije v sodobnem času in jo zato v celoti sprejema, skuša pa jo uskladiti le s toliko svobode, kot jo ta lahko prenese.«¹

Alexis de Tocqueville (1805–1859) se je v najemniškem pariškem stanovanju 29. julija 1805 rodil v eno najstarejših francoskih aristokratskih družin. Ker je bil član stare politične elite, je bil v novi Franciji, ki je šele dobra izšla iz francoske revolucije, tujec, vse svoje življenje pa se je moral boriti za sprejem tistih, ki mu zaradi plemiškega porekla niso zaupali. Čeprav je bil prepričan o večvrednosti nove demokratične družbe, se je počutil nelagodno ob socialnih stikih s tistimi, ki niso pripadali njegovemu družbenemu sloju. S tem, ko je leta 1830 z določenimi zadržki sprejel revolucijo, ki je odgnala obnovljeno burbonsko monarhijo, nato pa še prisegel zvestobo novemu kralju, vojvodi Orleanskemu, Ludviku – Filipu, ne glede na to, da načeloma ni bil naklonjen Julijski monarhiji, se je idejno ločil od svojega očeta in bratov ter ubral samostojno politično pot, ki ga je med drugim ponesla na številna popotovanja po svetu, s pomočjo katerih je lahko razvijal svojo politično teorijo.²

Albert Salomon je leta 1959, ob stoletnici smrti francoskega zgodovinarja, pripomnil, da je »v svojem kratkem življenju Tocqueville kljub vsemu uresničil podobo neustrašnega in svobodnega človeka«³. Ker je izpodbijal konservativne vrednote svoje aristokratske družine, je zaradi svoje liberalnejše politične drže in pisanja povzročil njihovo neodobravanje in škodil svojemu ugledu. Poleg tega se je poročil z Angležinjo, ki ni izhajala iz plemiškega sloja in se je prav tako kot on soočala s številnimi zdravstvenimi težavami, a se je kljub temu z močjo svojega intelekta in odločnostjo soočil s svojimi fizičnimi omejitvami, družbenimi normami in zahtevami političnega

1 Faguet, Émile. »Tocqueville.« *Revue des Deux Mondes* (1829–1971), 121/3 (1894): 641–672, 641.

2 Kahan, Alan S. *Alexis de Tocqueville*. New York in London: Continuum, 2010, 3.

3 Salomon, Albert. »Tocqueville, 1959.« *Social Research*, 26/4 (1959): 449–470, 450.

življenja.⁴ Že med svojimi sodobniki je bil zaradi inovativnega razmišljanja slavljen, zaradi tega pa aktivno vključen v pereče politične in družbene dileme svojega časa. Njegovo pozornost so še posebej pritegnile francoske strategije in odnos do kolonij in suženjstva, s precejšnjim poudarkom na Alžiriji.⁵ V primeru slednje gre za področje, ki ga številni raziskovalci zgodovine Tocquevilla in njegove politične misli nemalokrat puščajo ob strani, saj se ne sklada z uradno in splošno sprejeto podobo, ki se je še posebej v drugi polovici 20. stoletja izoblikovala okoli francoskega filozofa. Predstavljajo ga kot liberalca in demokrata *par excellence*, ki je kljub svojemu šibkemu zdravju neustrašno zasledoval vse ideale moderne demokratične družbe in je bil zmožen videti in celo napovedati prihodnost, poleg tega pa se v svoji analizi navadno omeji zgolj na njegovi dve najbolj obravnavani deli, *Demokracija v Ameriki* ter *Stari režim in revolucija*.⁶ Toda podrobnejša analiza njegovih tekstov o »alžirskem vprašanju« pripoveduje popolnoma drugačno zgodbo.

Članek zasleduje tezo, da je »romantizirana« podoba Tocquevilla napačna oz. pomanjkljiva, saj zanemara določene negativne vidike njegove teorije in življenja, ki pa so bistveni za celostno razumevanje zgodovine in razvoja njegove politične misli. Za razliko od tega besedilo poskuša prispevati k izdelavi njene celostne podobe, torej takšne, ki ni obremenjena z ideološkim diskurzom, ampak zasleduje čim večjo mero objektivnosti, dodatno podkrepljene s konkretnimi historičnimi dejstvi ter kritičnim pretresom pglavitnih Tocquevillovih del o »alžirskem vprašanju« in ključne znanstvene literature, ki se bodisi posredno ali neposredno spoprijema z

4 Prav tam.

5 Sunar, Lütfi. »From Democracy to Despotism: Tocqueville on Slavery, Colonialism, and "Other".« *Ilahiyat Studies*, 5/2 (2014): 155–188, 156.

6 Glej npr.: Horwitz, Morton J. »Tocqueville and the Tyranny of the Majority.« *The Review of Politics*, 28/3 (1966): 293–307; Zetterbaum, Marvin. *Tocqueville and the Problem of Democracy*. Stanford: Stanford University Press, 1967; Drescher, Seymour. *Dilemmas of Democracy: Tocqueville and Modernization*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1968; Poggi, Gianfranco. *Images of Society: Essays on the Sociological Theories of Tocqueville, Marx, and Durkheim*. Stanford: Stanford University Press, 1972, 3–82; Gershman, Sally. »Alexis de Tocqueville and Slavery.« *French Historical Studies*, 9/3 (1976): 467–483; Kraynak, Robert P. »Tocqueville's Constitutionalism.« *American Political Science Review*, 81/4 (1987): 1175–1195.

raziskovano problematiko. Številne novejšje raziskave namreč vse bolj razkrivajo, da se je Tocquevillovo stališče do francoskega kolonializma v Alžiriji bistveno razlikovalo od njegovih liberalnih imperativov.

Kronološko se besedilo, z izjemo prvega dela, ki služi kot krajši teoretski uvod, okvirno omejuje na prvi dve desetletji francoske kolonizacije Alžirije, ki se je začela s francosko invazijo leta 1830. V tem času je nastala glavnina Tocquevillovih besedil, ki se ukvarjajo s takratnim precej burnim dogajanjem v tej francoski koloniji. Tocqueville je v tem obdobju Alžirijo tudi dvakrat obiskal in obsežno pisal o svojih novih dognanjih in izkušnjah, ki ponujajo edinstven vpogled tako v kaotično stanje začetnega obdobja francoske okupacije alžirskega ozemlja kot tudi v zgodovinski razvoj filozofskih kolonialnih idej, še posebno v odnosu do »alžirskega vprašanja«, kar pa posledično ustvarja dodatne implikacije za njegov preostali repertoar, ki ga zagotovo ne gre prezreti.

O LIBERALIZMU IN NJEGOVEM ODNOSU DO KOLONIALIZMA

V zadnjih letih 18. stoletja so vidni evropski misleci, kot so denimo Immanuel Kant, Adam Smith, Jeremy Bentham, Edmund Burke, Denis Diderot in Marquis de Condorcet, sprožili velik intelektualni in moralni izziv tedanjim evropskim imperijem. Za potrebe svojega argumentiranja proti imperializmu so črpali različne ideje, vključno s človeškimi pravicami in potrebo po ljudski samoodločbi, gospodarskimi koristmi proste trgovine v primerjavi z neumnostjo osvajanja novih ozemelj, pokvarjenostjo »naravnega človeka« izrojene evropske civilizacije, hinavščino samoupravnih republik, ki despotsko vladajo nad nemočnimi subjekti, in nezmožnostjo ohranjanja svobode v metropolah, medtem ko te v svojih kolonijah izvajajo despotizem.⁷ Po mnenju filozofa Arthurja Ripsteina je Kantova protikolonialna pozicija temeljila na njegovi ugotovitvi, da gre pri kolonializmu zgolj za nadaljevanje vojne, saj vključuje pridobivanje ozemlja s silo. Še huje,

7 Pitts, Jennifer. »Empire and Democracy: Tocqueville and the Algeria Question.« *The Journal of Political Philosophy*, 8/3 (2000): 295–318, 295.

ne gre za kakršno koli obliko vojne, ampak za še posebej skrb vzbujajočo različico, v kateri se lahko barbarizem uspešno predstavlja kot civilizacijski napredek in v kateri se rutinsko kršijo celo najmanjše mednarodne omejitve glede vodenja vojne.⁸

Podobnega stališča je bil ob koncu 18. stoletja tudi Diderot, ki je skozi 19. in 20. stoletje veljal za enega izmed najbolj radikalnih nasprotnikov evropskega kolonializma. V okviru evropske protikolonialne misli mu je izreden sloves prinesel članek *Supplément au voyage de Bougainville* (1798), ki je nastal na zahtevo njegovega prijatelja in cehovskega kolega, francoskega novinarja in umetniškega kritika Friedricha Melchiorja von Grimma, za potrebe njegovega literarnega časopisa *Correspondance littéraire*, izdan pa je bil šele dvanajst let po Diderotovi smrti. *Le philosophe*, kot so ga poimenovali njegovi sodobniki, je v posebne vrste recenziji, ki bolj meji na pravicato literarno delo, kot pa zgolj na golo komentiranje vsebine takrat med francosko publiko precej popularnega potopisnega dnevnika *Voyage autour du monde*⁹ (1796), ki ga je med svojim potovanjem okoli zemeljske oble napisal francoski pomorščak in raziskovalec Louis de Bougainville, skozi namišljen dialog med slednjim in hipotetičnim haitijskim starešino je ponudil ostro kritiko tedanjega arogantnega in splošno sprejetega evropskega prepričanja, da je vsako ozemlje, ki ga ni zase zahtevala nobena priznana svetovna sila, svobodno za prevzem, brez posebnega ozira na pravice in obstoj lokalnega prebivalstva.¹⁰

8 Ripstein, Arthur. »Kant's Juridical Theory of Colonialism.« V: *Kant and Colonialism: Historical and Critical Perspectives*, ur. Katrin Flikschuh in Lea Ypi, 145–169. Oxford: Oxford University Press, 2014, 148.

9 Potovanje kapitana Bougainvillea okoli sveta med letoma 1766–1769 je bil prvi uspešni tovrstni podvig kakšnega izmed Francozov oziroma pomorščakov, ki so pluli pod francosko zastavo. Za več informacij o njegovem nenavadnem življenju in številnih pomorskih ekspedicijah glej, npr.: Dunmore, John. *Storms and Dreams. Louis de Bougainville: Soldier, Explorer, Statesman*. Auckland: Exisle, 2005; Dunmore, John. *The Pacific Journal of Louis-Antoine de Bougainville, 1767–1768*. London: Hakluyt Society, 2002; Martin, Andy. »The Enlightenment in Paradise: Bougainville, Tahiti, and the Duty of Desire.« *Eighteenth-Century Studies*, 41/2 (2008): 203–216

10 Strugnelli, Anthony. »Diderot's Anti-colonialism: a Problematic Notion.« V: *New Essays on Diderot*, ur. James Fowler, 74–85. Oxford: Oxford University Press, 2011, 74.

Ta država je naša. Ta država je tvoja? In zakaj? Ker si stopil na njeno ozemlje? Če bi Haitijec nekega dne pristal na vaši obali in bi na enega izmed vaših kamnov ali na lubje enega od vaših dreves vgraviral: "Ta država pripada prebivalcem Haitija", kaj bi si mislil? Ti si močnejši! In kaj to povzroči? Ko ti je bila odvzeta ena od zaničljivih malenkosti, s katerimi je napolnjena tvoja ladja, si vpil, maščeval si se; in v trenutku si v globino svojega srca projiciral krajo celotne države!"¹¹

Na retorična vprašanja, ki jih je stari Haitijec zastavljal Bougainvillu, Diderot ni pričakoval odgovorov. Kljub temu so postala osrednje točke protikolonialnih argumentov v Franciji v letih pred francosko revolucijo, Diderotovi spisi o imperializmu pa so igrali ključno vlogo v razpravah o zakonitosti evropske kolonizacije v obeh Amerikah in na Orientu.¹² Do leta 1780 je skepticizem glede specifičnih imperialnih podvigov in splošne ideje o neomejeni ekspanziji postal skoraj že splošno sprejeta modrost med liberalnimi intelektualci, vendar le pol stoletja kasneje ugledni evropski misleci niso več kritizirali evropskega imperialnega projekta. Praktično vsi vodilni liberalci 19. stoletja, vključno z Johnom Stuartom Millom in Tocquevillom, so bili navdušeni imperialisti, njihovo podporo kolonialni ekspanziji so delili tudi številni drugi politični teoretiki in misleci tistega časa, glavni koncepti liberalne politične misli pa so bili aktivirani in uporabljeni v korist evropskega imperialnega projekta.¹³ V nekem odlomku iz »biblije utilitarizma« *On Liberty* (1859), ki še danes spada med pomembnejše Millove stvaritve, je slednji naznanjal:

Despotizem je legitimen način vladanja pri obračunavanju z barbari, pod pogojem, da je cilj njihovo izboljšanje, takšna sredstva pa so upravičena za dejansko doseganje tega cilja. Svoboda kot načelo ne velja za nobeno stvar, pred časom, ko je človeštvo postalo mogoče izboljšati s svobodno in enakopravno razpravo. Do takrat jim ne preostane drugega kot implicitna

11 Diderot, Denis. »Le supplément au voyage de Bougainville.« V: *Ouvres de Denis Diderot, tome III.*, ur. Jacques-André Naigeon, 371–443. Pariz: Chez Desray et Détéville, 1798, 384.

12 Strugnelli, »Diderot's Anti-Colonialism«, 74.

13 Pitts, »Empire«, 296.

poslušnost kakšnemu Akbarju ali Karlu Velikem, če so imeli toliko sreče, da so ju uspeli najti.¹⁴

Mill je v politični teoriji splošno znan kot velik zagovornik svobode, še posebno svobode govora, vendar so to perspektiva v nedavnih nekaj desetletjih mnogokrat izpodbijali. Številni kritiki trdijo, da je njegov koncept liberalizma v osnovi močno prepleten z imperialističnimi idejami, kakršne je brez posebnih težav mogoče zaslediti tudi v zgornjem odlomku, poleg tega pa zatrjujejo, da današnje liberalne prakse še naprej pri življenju ohranjajo to povezavo.¹⁵ Tudi Beate Jahn v svojem članku o prisotnosti imperializma v Millovi filozofiji poudarja pomembno dejstvo, da se Milla le redko omenja v literaturi o mednarodnih odnosih, čeprav je kar 35 let delal za britansko vzhodnoindijsko družbo (*East India Company*)¹⁶ in je bil na ta način globoko vpleten v britansko upravljanje indijske podceline, poleg tega pa je v svojih časopisnih člankih in filozofskih besedilih obširno pisal o raznih aktualnih mednarodnih zadevah.¹⁷

V nasprotju s tem Mark Tunick zagovarja idejo, da gre pri Millovi obliki imperializma za njegovo »blažjo« različico, ki jo sam poimenuje z izrazom

14 Mill, John Stuart. *On Liberty and Other Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989, 13.

15 Glej npr.: Passavant, Paul A. *No Escape: Freedom of Speech and the Paradox of Rights*. New York: New York University Press, 2002; Mehta, Uday Singh. *Liberalism and Empire*. Chicago: The University of Chicago Press, 1999; Souffrant, Eddy M. *Formal Transgressions: John Stuart Mill's Philosophy of International Affairs*. Lanham: Roman and Littlefield, 2000; Parekh, Bikhu. »Decolonizing Liberalism.« V: *The End of 'Isms'!*, ur. Aleksandras Shtromas, 85–103. Oxford: Blackwell, 1994; Hindess, Barry. »Liberalism – What's in a Name?« V: *Global Governmentality*, ur. Wendy Larner in William Walters, 23–39. London: Routledge, 2004; Pitts, Jennifer. »Legislator of the World? A Rereading of Bentham on Colonies.« *Political Theory*, 31/2 (2003): 200–234.

16 Gre za angleško podjetje, ki je bilo na podlagi kraljeve listine ustanovljeno 31. decembra 1600, z namenom trgovanja z vzhodno in jugovzhodno Azijo ter Indijo. Podjetje je sprva delovalo kot monopolni trgovski subjekt, nato pa je svoje dejavnosti postopoma začelo širiti v politiko, zaradi česar je od začetka 18. do sredine 19. stoletja obstajalo kot instrument britanskega imperializma v Indiji. Glej npr.: Marshall, P. J. »British Society in India under the East India Company.« *Modern Asian Studies*, 31/1 (1997): 89–108; Sutherland, L. S. »The East India Company in Eighteenth-Century Politics.« *The Economic History Review*, 17/1 (1947): 15–26.

17 Jahn, Beate. »Barbarian Thoughts: Imperialism in the Philosophy of John Stuart Mill.« *Review of International Studies*, 31/3 (2005): 599–618, 599.

strpni imperializem (*tolerant imperialism*).¹⁸ Pri izdelavi omenjenega koncepta se opre na francoskega razsvetljenskega filozofa François Voltairja, ki je strpnost definiral kot stanje, v katerem je »vsakemu državljanu dovoljeno verjeti le tistemu, kar mu pove njegov razum, ne glede na to, ali je razum razsvetljen ali zaveden, pod pogojem, da s tem ne povzroča motenj javnega reda«. ¹⁹ Voltaire nadalje sklepa, da strpnost zahteva zadržanost v interakcijah z drugimi narodi. Njegova utemeljitev izhaja iz perspektive, da smo v široki prostranosti vesolja vsi podobni mravljam, zato bi bilo absurdno domnevati, da je Bog naklonjen samo enemu specifičnemu »mravljišču«, in sicer našemu. ²⁰ Tunick podobno »strpnost« zazna tudi pri Millu, za katerega sicer pravi, da je definitivno zagovarjal britanski imperializem v Indiji, a je hkrati odkrito nasprotoval prisilni asimilaciji indijskega prebivalstva, poleg tega pa je zavračal tudi samovoljno britansko uporabo sile proti Indijcem. ²¹

Kljub temu ne gre zanemariti dejstva, da je Mill despotski način vladanja evropskih kolonizatorjev dojemal kot nekaj popolnoma samoumevnega in ga opravičeval s tem, da »nazadnjaškim ljudstvom« nič drugega ne pritiče, saj sama niso zmožna doseči takšnega družbenega napredka, kakršnega jim lahko omogoči poseg katere izmed »razvitih civilizacij«. V enem izmed svojih poznejših del, *Considerations on Representative Government* (1861), prvič objavljenem za časa, ko sonce v Britanskem imperiju nikoli ni zašlo, je v kontekstu aktualnih odnosov med bolj in manj razvitimi ljudstvi med drugim zapisal:

Kot je to že običajno in se hitro nagiba k temu, da postane univerzalno, je stanje bolj zaostalega prebivalstva bodisi neposredna podrejenost s strani naprednejših, ali biti pod njihovim popolnim političnim nasledstvom; v tej dobi sveta je le nekaj pomembnejših problemov od tega, kako organizirati vladavino, da bo

18 Tunick, Mark. »Tolerant Imperialism: John Stuart Mill's Defense of British Rule in India.« *The Review of Politics*, 68/4 (2006): 586–611, 589.

19 Voltaire, François. *Treatise on Tolerance and other Writings*. New York: Cambridge University Press, 2000, 49.

20 Prav tam, 89.

21 Tunick, »Tolerant«, 588.

delovala v dobro namesto v zlo podložnim ljudem, jim zagotavljala trenutno najboljšo dosegljivo oblast, in bo omogočala najugodnejše pogoje za bodoči trajnostni razvoj.²²

Toda, zakaj je v prvih desetletjih 19. stoletja toliko liberalnih mislecev nehalo zagovarjati protiimperialistično pozicijo svojih predhodnikov in se je vedno bolj začelo obračati k imperializmu? Na prvi pogled deluje, kot da so ideje liberalizma in imperializma medsebojno izključujoče, toda Jennifer Pitts ugotavlja, da če gre liberalizem razumeti kot politični in moralni filozofski projekt, ki se ga na splošno lahko opredeli kot zavezanost najvišjim vrednotam svobode, enakega človeškega dostojanstva, pravne države in predstaviške demokracije, potem je ta že od začetka vseboval imperialistično jedro, saj je liberalna osredotočenost na napredek in uvedbo pravne države, ne glede na ceno, velikokrat igrala pomembno vlogo pri tem, da je številne liberalce vodila k podpori raznih kolonialističnih podvigov evropskih držav. Pri tem sta Velika Britanija iz 19. stoletja in francoska *mission civilisatrice*²³ glavna primera imperialističnih teženj, vgrajenih v liberalno politično misel.²⁴ Na enak način kot Pitts je nekaj desetletij pred njo tudi Eric Stokes v zdaj že kulturni raziskavi o britanskih utilitarnih filozofih *The English Utilitarians and India* (1959) dognal, da so bili domala vsi učenci Benthamovega liberalizma, vključno z Millom in njegovim očetom Jamesom, dejavno vključeni v izgradnjo angleškega kolonialnega sistema v Indiji, kljub temu da je bil Bentham, na podoben način kot Diderot, izrazito nenaklonjen despotskemu načinu vladanja v evropskih kolonijah.²⁵

22 Mill, John Stuart. »Considerations on Representative Government.« V: *The Collected Works of John Stuart Mill, Volume XIX: Essays on Politics and Society Part II.*, ur. John M. Robson, 371–578. Toronto: University of Toronto Press, London: Routledge in Kegan Paul, 1977, 568.

23 Gre za francosko kolonialno doktrino, ki se je uveljavila v drugi polovici 19. stoletja in je trajala do začetka prve svetovne vojne, temeljila pa je na opravičevanju kolonizacije na podlagi »širjenja civilizacije«. Za podrobnejšo razlago glej npr.: Burrows, Mathew. »"Mission civilisatrice": French Cultural Policy in the Middle East, 1860–1914.« *The Historical Journal*, 29/1 (1986): 109–135; Smith, Leonard V. *French Colonialism: From the Ancien Régime to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023, 72–104.

24 Pitts, »Empire«, 296. Podobno tudi v: Pitts, »Legislator«, 200–205; Mehta, Uday Singh. *Liberalism and Empire: A Study in Nineteenth-Century British Thought*. Chicago: Chicago University Press, 1999, 46–76.

25 Stokes, Eric. *The English Utilitarians and India*. Oxford: Oxford University Press, 1959, 47–80.

TOCQUEVILLE: LIBERALNI IMPERIALIST?

Do podobnih pomislekov kot pri Milloovem liberalizmu je popolnoma intuitivno mogoče naleteti tudi ob branju Tocquevilla. Cheryl Welch, politična znanstvenica in velika poznavalka zgodovine francoskega misleca, vidi v njegovi zavezanosti politični svobodi in vladavini prava občutljivosti za nove oblike despotizma ter empatiji do »drugega«, pravi paradoks v primerjavi z njegovo podporo francoskemu kolonializmu. Medtem ko je slavil ameriško državljanstvo, je podprl podreditev Alžirije, to protislovje pa je še posebej begajoče glede na nasilno in brezpravno naravo francoskega osvajanja severne Afrike, ki ga je v svojem življenju z veliko vneto branil in zagovarjal.²⁶ Med pisanjem svojega najvplivnejšega dela *De la démocratie en Amérique* (1835) je začel izražati zanimanje za francoske kolonialne eksperimente v Severni Afriki, prvotne razmisleke o kolonializmu pa je strnil že v eseju *Quelques idées sur ce qui empêche les français de avoir de bonnes colonies* (1833). Leta 1837 je izdal dve pismi, v katerih je orisal svoje začetne ideje za konsolidacijo in kolonizacijo Alžirije, nato pa je v letih 1841 in 1846 Alžirijo tudi obiskal, da bi iz prve roke lahko opazoval francosko okupacijo. Po vsakem izmed obeh potovanj je spisal obsežne eseje, vključno z uradnima poročiloma francoski poslanski zbornici, v katerih je podrobno opisal, kako bi bilo mogoče ohraniti in okrepiti francoski nadzor v Severni Afriki.²⁷ V njih je še posebej očitno zaznati Tocquevillovo dvojnost v odnosu do francoske kolonialne doktrine:

Kar zadeva mene, sem se iz Afrike vrnil z žalostno predstavo, da se mi zdaj borimo veliko bolj barbarsko kot Arabci sami. Trenutno se lahko s civilizacijo človek sreča na njihovi strani. Ta način vodenja vojne se mi zdi tako neinteligenten kot krut. Pojavi se lahko samo v grobem in brutalnemu umu vojaka. Vsekakor ni bilo vredno zasesti mesta Turkov, da bi poustvarili tisti vidik njihove vladavine,

26 Welch, Cheryl B. »Colonial Violence and the Rhetoric of Evasion: Tocqueville on Algeria.« *Political Theory*, 31/2 (2003): 235–264, 235.

27 Duan, Demin. »Reconsidering Tocqueville's Imperialism.« *Ethical Perspectives*, 17/3 (2010): 415–447, 415–416.

ki si je zaslužil gnus sveta. Je veliko bolj destruktiven kot koristen, tudi iz vidika interesa.²⁸

Potem pa zgolj nekaj stavkov kasneje:

Po drugi strani pa sem v Franciji pogosto slišal može, ki jih spoštujem, toda s katerimi se ne strinjam, da se jim zdi narobe, da požigamo letine, da praznimo silose in končno, da zasegamo neoborožene moške, ženske in otroke. Po mojem mnenju so to nesrečne nujnosti, ki se jim mora katerokoli ljudstvo, ki želi voditi vojno z Arabci, pokoriti. Če že moram povedati svoje mnenje, me ta dejanja ne vznemirjajo bolj, ali vsaj toliko, kot številna druga, ki jih vojno pravo jasno dovoljuje in so se zgodila v vseh evropskih vojnah.²⁹

Literarni zgodovinar Melvin Richter je v domiselnem in precej izzivalnem članku *Tocqueville on Algeria* že leta 1963 podvomil v splošno sprejeto predstavo o Tocquevillu, ki je slednjega prikazovala kot enega izmed najbolj prodornih in najmanj zavajajočih političnih teoretikov 19. stoletja. »Minil je čas, ko je bilo treba Tocquevilla hvaliti. Prav nekritično prilizovanje nekaterih oboževalcev lahko namreč sproži odziv proti njemu«³⁰, je zapisal v uvodu svojega besedila in nato nadaljeval:

Za Tocquevilla bi bilo dobro, če bi ga preučevali kot resnega misleca, namesto da ga napihujejo kot preroka ali vidca. Koga ni utrudila še ena omemba tistega odlomka v Demokraciji v Ameriki, kjer je Tocqueville špekuliral, ali si bosta v roku enega stoletja Rusija in Združene države delili

28 de Tocqueville, Alexis. »Essay on Algeria (October 1841)« V: *Writings on Empire and Slavery*, ur. Jennifer Pitts. Baltimore: John Hopkins University Press, 2001, 59–116, 70.

29 Prav tam.

30 Richter, Melvin. »Tocqueville on Algeria«. *The Review of Politics*, 25/3 (1963): 362–398, 362.

nadzor nad svetom?³¹ Toda teoretikovega vpliva na misel poznejše dobe ne bi smeli ocenjevati s ponavljanjem njegovih uspešnih ugibanj ali osupljivih epigramov. Njegove ideje imajo lahko ustvarjalno moč le, če so podvržene ostrim kritikam in predelavam s strani tistih, ki jim je dovolj mar, da ločijo tisto, kar je vredno ohraniti, od tistega, kar bi bilo treba zavriniti zaradi očitne napake ali ideološke pristranskosti.³²

Richter je bil s svojimi razmišljanji in pomisleki o Tocquevillu in njegovem delu precej pred svojim časom, saj so se prve pomembne novejšje študije, ki so pod vprašaj postavile brezmadežno podobo Tocquevilla kot »idealnega liberalca 19. stoletja«, pojavile šele ob prelomu 20. in začetku 21. stoletja ter intenzivneje v desetletjih kasneje.³³ Kljub temu da se raziskave med seboj razlikujejo tako v stopnji kritike, ki jo namenjajo francoskemu mislec, kot tudi v samih ugotovitvah, do katerih pridejo s pomočjo različnih razisko-

31 Richter ima tu v mislih odstavke iz zaključka prve knjige Tocquevilleovega famoznega dela, ki obstaja tudi v slovenskem prevodu Simone Križaj, v katerem je filozof na nek način »predvidel« obdobje hladne vojne: »Zdi se, da sta danes na zemlji dve veliki ljudstvi, ki, čeprav imata drugačni izhodišči, korakata proti istemu cilju: to so Rusi in Angloameričani. [...] Videti je, da so vsa druga ljudstva več ali manj dosegla meje, ki jim jih je začrtala narava, tako da jim ne ostane drugega, kot da jih ohranjajo. Ti dve pa sta v vzponu. Vsa druga so se ustavila ali napredujejo za ceno izjemnih naporov; le onidve gresta lahkinih in hitrih nog po poti, ki ji še ni videti konca. [...] Njuno izhodišče je različno, njuna pota drugačna; kljub temu pa se zdi, da je po skrivnem sklepu Previdnosti vsakemu od njih namenjeno, da nekega dne vzameta v svoje roke usodo polovice sveta.« V: de Tocqueville, Alexis. *Demokracija v Ameriki I*. Ljubljana: Krtina, 1996, 409.

32 Richter, »Tocqueville«, 362.

33 Poleg že omenjenih glej še npr.: Ali-Khodja, Mourad. »Tocqueville orientaliste? Jalons pour une réinterprétation de ses écrits politiques et de son engagement en faveur de la colonisation française en Algérie.« *French Colonial History*, 7 (2006): 77–96; Boesche, Roger. »The Dark Side of Tocqueville: On War and Emire.« *The Review of Politics*, 67/4 (2005): 737–752; Boutaleb, Chaml. »Heroes and Villains: an Algerian Review of Tocqueville and Emir Abd al-Qadir.« *Review of Middle East Studies*, 45/1 (2011): 44–49; Duong, Kevin. »The Demands of Glory: Tocqueville and Terror in Algeria.« *The Review of Politics*, 80 (2018): 31–55; Fattal, Simone. »Alexis de Tocqueville, Democrat in America, Colonizer in Africa.« *Review of Middle East Studies*, 45/1 (2011): 37–43; Kahan, Alan S. »Tocqueville: Liberalism and Imperialism.« *French Liberalism from Montesquieu to the Present Day*, ur. Raf Geenens in Helena Rosenblatt, 152–165. Cambridge: Cambridge University Press, 2012; Kohn, Margaret. »Empire's Law: Alexis de Tocqueville on Colonialism and the State of Exception.« *Canadian Journal of Political Science*, 41/2 (2008): 255–278; Sohbi, Hassane. »Tocqueville and Colonialism in Algeria.« *Review of Middle East Studies*, 45/1 (2011): 50–52; Stokes, Curtis. »Tocqueville and the Problem of Racial Inequality.« *The Journal of Negro History*, 75/1–2 (1990): 1–15; Sunar, Lütfi. »From Democracy to Despotism: Tocqueville on Slavery, Colonialism, and "Other".« *Ilahiyat Studies*, 5/2 (2014): 155–188.

valnih prijemov in znotraj raznolikih epistemoloških okvirjev, pa je rdeča nit, ki jih tako rekoč vse povezuje, prav Tocquevillova aktivna vpletenost v francosko kolonizacijo Alžirije, saj tu njegovo hinavstvo kar najbolj bode v oči. Njegova drža do situacije v Alžiriji je bila polna »nujnih ukrepov«, katerih neposredne posledice so bila številna grozodejstva, ki so jih tam izvajali francoski zavojevalci. Bil je povsem prepričan v idejo, da nekatera politična vprašanja presegajo področje morale in so lahko v določenih primerih pomembnejša od samih moralnih vidikov, kot je bilo to recimo v primeru francoskega napada na berbersko ljudstvo Kabilov iz severa Alžirije, o katerem je leta 1847 govoril v svojem prvem parlamentarnem poročilu:

Deset tisoč odličnih vojakov, razdeljenih v dva armadna korpusa, ta trenutek koraka proti Kabilom. Kolikor koli so slednji energični in ne glede na to, ali so zasidrani v težko dostopnih gorah, se bodo sesuli pred našim orožjem: to je povsem gotovo. Dandanes poznamo avtohtone prebivalce Alžirije in njihov način bojevanja predobro, da bi o tem dvomili. [...] Osvojili bomo Kabile; kako pa jim bomo potem vladali, ko smo jih osvojili? [...] Danes potrjen ukrep je torej le začetek dolgega niza ukrepov, ki jih je treba sprejeti; je očitno prvi korak na dolgi poti, ki jo bo nato po nujnosti treba prehoditi, in na koncu tega, gospodje, ne bomo odkrili, da je odpovedalo naše orožje, ampak neizogibno rast naših zapletov v Afriki, naše vojske, in naših stroškov.³⁴

Kabili so bili še zadnje izmed alžirskih ljudstev, ki se je uspešno upiralo francoski zasedbi, saj si jih francoske čete do tedaj še niso uspele pokoriti, kljub temu da so Francozi z vojaškimi akcijami v Alžiriji začeli že leta 1830. Prvotna vojaška ekspedicija v Alžir je bila sicer ideja francoskega kralja Karla X. in njegovega ultraroyalističnega ministrskega predsednika Julesa de Polignaca, s katero sta si želela nazaj pridobiti močno omajano podporo javnosti in volivcev, načrti zanjo pa so nastali kot stranski produkt neuspešnega poskusa za restavracijo francoske dinastije Burbonov.³⁵

34 de Tocqueville, Alexis. »First Report on Algeria (1847)«. V: *Writings on Empire and Slavery*, ur. Jennifer Pitts. Baltimore: John Hopkins University Press, 2001, 129–173, 171–172.

35 Sessions, Jennifer E. *By Sword and Plow: France and the Conquest of Algeria*. Ithaca: Cornell University Press, 2011, 19.

Po mnenju Charlesa-Roberta Agerona, specialista za zgodovino kolonialne Alžirije, je bila zgolj začasni pripomoček, namenjen notranjepolitični potrošnji, izvedla pa jo je monarhistična vlada v težavah, ki je iskala prestiž vojaške zmage in takrat še niti malo ni razmišljala o tem, da bi v Alžiriji, s katero je vse od leta 1516 dalje formalno upravljalo Osmansko cesarstvo, vzpostavila permanentno kolonijo.³⁶

V očitnem nasprotju z njegovo tezo o prvotni nezainteresiranosti Francozov do kolonizacije alžirskega ozemlja so ugotovitve alžirskega antropologa Mahfouda Bennouneja. Slednji med poglavitne razloge za francosko kolonialno ekspanzijo v Alžiriji med drugim uvršča tudi namero francoskih zavojevalcev na alžirskem ozemlju ustanoviti kolonijo, ki bo zmožna sprejeti veliko število brezdelnih moških in žensk, katerih glavna naloga bi bila Franciji zagotavljati surovine in hkrati služiti kot nov trg za presežke francoskega industrijskega blaga.³⁷ Zaradi omenjenih razlogov je bila prva obsežnejša reforma alžirskega gospodarstva po francoskem prevzemu oblasti usmerjena predvsem v sistematično razlaščenje alžirskih kmetov, ki so prek raznih pravnih mahinacij, s pomočjo katerih se je navzven ustvarjal videz zakonitosti, po Bennounejevih ocenah od leta 1830 do začetka druge svetovne vojne izgubili okoli 3.445.000 hektarjev zemlje.³⁸ Podobno tudi Pierre Bourdieu, ko piše o tem, da se je francoska država od 1830 do 1880 osredotočala predvsem na privabljanje kolonistov na način, da jim je zagotovila kmetijska zemljišča, ki so bila zasežena, kupljena, ali očiščena posebej za naselitev³⁹, toda navzlic temu zamečke francoskega kolonializma v Alžiriji označi za »*minuskulen poskus kolonizacije, katerega napredek je bil počasen in uspeh negotov.*«⁴⁰

36 Ageron, Charles-Robert. *Modern Algeria: A History from 1830 to the Present*. London: C. Hurst & Co., 1991, 5.

37 Bennoune, Mahfoud. *The Making of Contemporary Algeria, 1830 – 1987*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, 35.

38 Bennoune, Mahfoud. »Algerian Peasants and National Politics.« *MERIP Reports*, 48 (1976): 3–24, 13.

39 Bourdieu, Pierre. *The Algerians*. Boston: Beacon Press, 1962, 123.

40 Prav tam.

Tudi Jennifer Sessions v klasični študiji *By Sword and Plow* (2011) ugotavlja, da je po francoski invaziji na Alžir prišlo do takojšnjega porasta različnih pozivov po ustanovitvi kolonije v tedanjem alžirskem regentstvu. Celo liberalni kritiki francoske invazije so v tistem času na dan prihajali z različnimi predlogi, na podlagi katerih bi ustanovitev kolonije lahko zagotovila dragoceno nadomestilo za despotizem, ki je stal v ozadju ekspedicije. Poleg tega se je o ideji kolonizacije Alžirije nasploh na široko razpravljalo tako v francoski politiki kot v javnosti.⁴¹ Pa vendar je leta 1830 v zavesti povprečnega Francoza beseda »kolonija« obstajala skoraj izključno v povezavi z Novim svetom in tremi karakteristikami, ki so določale razmerje med francoskimi kolonijami in metropolo: omejevalnim trgovskim režimom *l'exclusif*⁴², ki je določal, da lahko čezmorske posesti trgujejo le s Francijo; vsiljeno politično podrejenostjo metropoli; in zanašanjem na suženjsko delo za proizvodnjo kolonialnih izdelkov.⁴³

Uradno je bila francoska ekspedicija v Alžirijo kaznovalna, njeno zgodovinsko ozadje precej bizarno, s Francijo, alžirskim dejem⁴⁴ ter dvema alžirskima trgovskima družinama v glavnih vlogah, zgodba pa je šla približno takole: ko je poslednji regent Hussein 1. marca 1818 prevzel oblast v Alžirskem regentstvu, je s tem podedoval tudi zastareli finančni spor med namestništvom in Francijo, ki se je vlekel vse od obdobja francoske revolucije. Med letoma 1793 in 1798 je namreč francoska vojska uvažala alžirsko žito prek dveh alžirskih trgovskih hiš, Bakri in Bushnaq, zaradi neplačevanja finančnih obveznosti pa je francoski dolg do začetka Husseinovega man-

41 Sessions, »By Sword«, 177.

42 Gre za mehanizem, ki je temeljil na načelu ekskluzivnosti in je urejal vse trgovinske izmenjave med Francijo in njenimi kolonijami v 17. in 18. stoletju. Régime de l'exclusif je podrobneje obravnavan v: Tarrade, Jean. *Le commerce colonial de la France à la fin de l'Ancien Régime : l'évolution du régime de l'exclusif de 1763 à 1789*, Pariz: Presses universitaires de France, 1972.

43 Sessions, »By Sword«, 178.

44 Vodja alžirskega regentstva, ki so ga od leta 1689 dalje med seboj volili janičarski častniki. Čeprav je bilo njegovo družinsko življenje regulirano, s čimer so želeli preprečiti morebitne nasledstvene zahteve, ter njegovo gibanje omejeno zgolj na glavno mesto Alžir, je imel v Alžirskem regentstvu praktično neomejeno oblast. Med letoma 1671 in 1830 je v Alžiru zaporedoma vladalo 30 takih vladarjev. Glej: Julien, Charles-André. *History of North Africa: Tunisia, Algeria, Morocco. From the Arab conquest to 1830*. London: Routledge in Kegan Paul, 1970, 321–324.

data narasel na okoli osem milijonov frankov. Novopečeni dej se je moral v spor vplesti zato, ker sta bili obe alžirski trgovski družini tudi sami zadolženi pri alžirski regentski vladi, a sta se sklicevali na nezmožnost odplačevanja dolgov, vse dokler Francozi ne poravnajo svojega dela finančnih obveznosti.⁴⁵

Situacija je kulminirala 29. aprila 1827 na napetem sestanku med alžirskim namestnikom in francoskim konzulom Pierrom Devalom. Med neuspelo razpravo o alžirskih zahtevah po povračilu dolga je dej Hussein francoskega konzula po obrazu udaril z metlico za ubijanje muh, kar je med Francozi povzročilo izjemno ogorčenje in sprožilo *l'affaire de l'éventail*⁴⁶, nastali diplomatski konflikt pa je kralj Karel X. izrabil za razglasitev vojne napovedi in uvedbo pomorske blokade Alžirskega regentstva.⁴⁷ Dve leti pozneje so po ponovnih pogajanjih o premirju, tokrat med dejem in poveljnikom francoske blokadne eskadrilje, iz pristanišča v Alžiru odjeknili strelji na francosko pogajalsko ladjo. Polignac, ki je takrat opravljal funkcijo ministra za zunanje zadeve, je zavrnil Husseinovo opravičilo in namesto tega predlagal kar militaristični naskok na alžirsko prestolnico. Karel X. je njegov načrt odobril oktobra 1829, samo dva meseca po tem, ko se je Polignac v Franciji zavihtel na položaj predsednika ministrskega sveta, 31. januarja 1830 pa mu je zeleno luč prižgal še svet ministrov. Francoski vladar je mobiliziral vojsko in mornarico, za vojnega ministra in poveljnika odprave pa je nastavljal strastnega rojalista in priznanega vojaškega generala Louisa de Bourmonta ter mu ukazal, da naj začne priprave za hitro aktivacijo francoskih čet.⁴⁸

45 Abun-Nasr, Jamil M. *A History of the Maghrib in the Islamic period*. New York: Cambridge University Press, 1987, 249.

46 Dejeva metlica za ubijanje muh je izgledala in delovala tudi kot pahljača, zato se je afere prijel ime »afera pahljača«, kljub temu, da se takšni metlici po francosko reče *tapette à mouche*. Izraz se je nato ohranil tudi v zgodoviniopisju.

47 Julien, Charles-André. *Histoire de l'Algérie contemporaine: La conquête et les débuts de la colonisation: 1827-1871*. Pariz: Presses Universitaires de France, 1964, 21.

48 Sessions, »By Sword«, 25.

Kljub nasprotnim vetrovom, ki so upočasnjevali ekspedicijsko floto med prečkanjem Sredozemskega morja, je francoska afriška armada takoj po pristanku v Severni Afriki začela intenzivno izvajanje vojaških akcij.⁴⁹ 14. junija se je približno 37.000 francoskih vojakov izkrcalo na obalah mesta Sidi Ferruch – današnji Sidi Fredj – zahodno od Alžira. 19. junija so odbili turško ofenzivo, deset dni kasneje pa so sprožili protiofenzivo, v kateri so 4. julija uničili *fort de l'Empereur*, trdnjavo, ki je bila najpomembnejša obrambna točka alžirskega glavnega mesta. To je dokončno zapečatil usodo Alžirskega regentstva. Naslednji dan je vladar Hussein kapituliral, Francozi pa so prevzeli nadzor nad mestom.⁵⁰ Novice o kapitulaciji so Pariz dosegle 9. julija, francoska vlada pa je takoj začela z razglašanjem zmage, toda tudi uspešna invazija na Alžir ni mogla spremeniti poteka dogodkov, ki so jih medtem prinesle politične spremembe v Franciji. Polignacovi rojalisti so med 23. junijem in 3. julijem na prvih volitvah članov v volilni kolegij doživeli ogromen poraz, poleg tega pa so rezultati predčasnih volitev liberalcem zagotavljali veliko večino v novi poslanski zbornici.⁵¹ Francijo je nato 26. julija zajela še julijska revolucija. Ta je končala z vladavino kralja Karla X., ki ga je na prestolu zamenjal njegov bratranec, meščanski kralj Ludvik – Filip I., in konservativnega premierja Polignaca, ter obračunala z restavracijsko monarhijo, ki je v Franciji vladala vse od poslednjega Napoleonovega poraza pri Waterlooju leta 1815, zamenjala pa jo je z novo, Julijsko monarhijo. Ta je bila produkt političnih spletkarjenj bogate francoske buržoazije in liberalcev, na oblasti pa se je uspela obdržati osemnajst let.⁵²

Za časa njene vlade je *Armée d'Afrique* pustošila po Alžiriji. Ko se je novi režim leta 1840 resno lotil svojih prizadevanj za kolonizacijo naseljencev in v Alžiru za generalnega guvernerja nastavljal brezposelnega veterana napoleonskih vojn Thomasa Roberta Bugeauda, je ta proti alžirski popu-

49 Esquer, Gabriel. *Les commencements d'un empire: La prise d'Alger (1830)*. Pariz: Larose, 1929, 335–336.

50 Ageron, »Modern Algeria«, 5–6.

51 Sessions, »By Sword«, 43–44.

52 Rader, Daniel L. *The Journalists and the July Revolution in France: The Role of the Political Press in the Overthrow of the Bourbon Restoration 1827-1830*. Dordrecht: Springer, 1973, VII.

laciji začel izvajati svojo verzijo »totalne vojne«⁵³, ki jo je sam primerjal s *Chouannerie*, brutalnim uporom rojalističnih kmetov iz Bretanje, ki so se leta 1793 obrnili proti francoskim revolucionarjem.⁵⁴ Zaradi posledic njegove vojaške doktrine je v naslednjem desetletju in pol življenje izgubilo na sto tisoče Alžircev, njihovo število pa je s približno treh milijonov pred francosko okupacijo do leta 1876 upadlo na približno 2.462.000.⁵⁵ Z njim in njegovim osebjem se je pozno spomladi 1841, ob svojem prvem obisku Alžirije, sestal tudi Tocqueville, ki je svoje izkušnje s potovanja zapustil v *Notes sur le voyage en Algérie* (1841). Ko je 30. maja po pristanku v Phillipevillu obedoval z enim od tamkajšnjih Bugeaudovih poveljnikov, je slednji zbrani družini v vsej vnemi razlagal: »Nič drugega kot teror ne deluje s temi ljudmi, gospodje. Nekega dne se je zgodil umor na cesti. Arabca, ki je bil dejanja osumljen, so pripeljali k meni. Najprej sem ga zaslišal, nato pa sem mu dal odrezati glavo. Vidite jo lahko na Konstantinovih vratih.«⁵⁶

Tocqueville je žalostno poslušal poveljnikove besede in se medtem spraševal, »kakšna bi lahko bila prihodnost države, ki je podvržena takšnim moškim, in kje bi se končala poplava nasilja in krivic, če ne z uporom domačinov in pogubo Evropejcev«.⁵⁷ Kljub prvotnim pomislekom glede neopisljivih grozodejstev, ki so jih v Alžiriji izvajali francoski vojaki, je že kmalu po prihodu v domovino popolnoma spremenil svoje mnenje. Oktobra 1841 je v prvem Essai sur l'Algérie predstavil svoje ideje za izboljšanje učinkovitosti francoske kolonialne politike, za dosego tega cilja pa je zdaj že popolnoma opravičeval francosko nasilje: »Kot mi je rekel neki častnik, če želimo biti enakovredni Turkom, bomo manjvredni od njih prav v tem dejstvu: tudi če se obnašamo kot barbari, bodo imeli Turki vedno prednost pred nami, ker

53 Duong, »The Demands«, 31.

54 Ageron, »Modern Algeria«, 21.

55 Bennoune, »The Making«, 42.

56 de Tocqueville, Alexis. »Notes on the Voyage to Algeria in 1841«. V: *Writings on Empire and Slavery*, ur. Jennifer Pitts. Baltimore: John Hopkins University Press, 2001, 36–58, 56.

57 de Tocqueville, »Essay«, 57.

so muslimanski barbari. Zato se moramo sklicevati na načelo, ki je višje od njihovega.«⁵⁸

In nato v razdelku »Načini, kako voditi vojno bolj gospodarno in z manj žrtvami«:

Mislim, da je za nas zaželeno, da še naprej odločno pritiskamo z vojno. Bojim se, da bo to trajalo kar nekaj časa. Končno, če se bo še naprej nadaljevala na ta način, bo država tudi kasneje v vznemirjenem in nestabilnem stanju. To nas bo prisililo, da tam pustimo določeno število vojakov, ki bodo vodili aktivno in naporno življenje. Poskusiti moramo najti način, da bi bilo bivanje naših vojakov v Afriki manj smrtonosno in cenejše. Združil sem idejo o zdravju in ekonomičnosti, ker, kot bomo videli, skoraj vse, kar služi zmanjšanju umrljivosti hkrati služi tudi zmanjšanju stroškov.⁵⁹

Francoski mislec ni verjel v rasno in kulturno asimilacijo, za koloniste iz metropole pa si je želel, da bi lahko prispeli v deželo, ki bi bila čim bolj podobna njihovi domovini, za kar je navdih črpal pri antičnih Grkih in Rimljanih. To je zanj pomenilo, da je treba na kakršen koli že način obravčunati s preostankom upornega lokalnega prebivalstva, ki ga je tedaj vodil alžirski religiozni in vojaški voditelj Abd-el-Kader:

Večkrat sem že rekel in bi rad še enkrat povedal, da je najbolj pomembno, ko želimo hitro ustvariti in razviti kolonijo, zagotoviti, da se tisti, ki pridejo tja, počutijo čim manj izgnane in da se srečajo, če je le mogoče, s popolno podobo svoje domovine. Vsi kolonizatorji so to storili. Tisoče kolonij, ki so jih Grki ustanovili na obalah Sredozemskega morja, so bile vse zelo natančne kopije mest, iz katerih so vzniknili. Rimljani so ustanovili municipije na skoraj vseh točkah znanega sveta svojega časa, ki niso bile nič drugega kot miniaturni Rim. Med modernimi so Angleži vedno delali enako.⁶⁰

58 Prav tam, 70.

59 de Tocqueville, »Essay«, 73.

60 Prav tam, 110.

Podobno tudi na drugem mestu:

Prvi ugovor bi lahko podali le možje, ki še nikoli niso bili v Afriki. Tisti, ki so bili tam, vedo, da na žalost muslimanska družba in krščanska družba nimata ene same vezi in da tvorita dve telesi, ki sta postavljeni drug poleg drugega, a sta popolnoma ločeni. Vedo, da stanje stvari vsak dan postaja vedno bolj takšno in da se proti temu ne da nič narediti. Arabski element postaja vse bolj osamljen in se malo po malo raztaplja. Zdi se, da se muslimansko prebivalstvo vedno zmanjšuje, medtem ko krščansko prebivalstvo vedno narašča. Zlitje teh dveh populacij je himera, o kateri ljudje sanjajo samo, če še niso bili v teh krajih. Zato lahko in morata obstajati dva zelo različna zakonodajna sistema v Afriki, ker sta tam dve zelo ločeni družbi.⁶¹

Tudi v Abd-el-Kaderju, ki mu je v boju proti Francozom uspelo združiti sprta alžirska plemena, poleg tega pa je francoske okupatorje ves čas pozival, naj prekinejo z invazijo in se raje usedejo za pogajalsko mizo, zaradi česar danes med Alžirci velja za narodnega heroja⁶², je videl zgolj dodatno oviro, ki jo je treba nujno odstraniti, če bi francoska kolonizacija lahko bila uspešna:

Ambicijo, ki jo je pokazal Abd-el-Kader, so z več ali manj uspeha prikazali številni drugi. Ampak on je prvi, ki je iz svojega stika z Evropo vzel ideje, ki bodo njegov lasten projekt naredile podobno vzdržljiv. Ne smemo torej zaupati v preteklost in verjeti, da bo ta moč, potem ko je za trenutek zasijala, zbledela kot mnoge druge. Nasprotno, precej se je za bati, da Abd-el-Kader med Arabci, ki nas obkrožajo, ustanavlja silo, ki je bolj centralizirana, gibčnejša, močnejša, bolj preizkušena in bolj regularna od vseh tistih, ki so se v tem delu sveta stoletja menjavale na oblasti. Moramo si torej prizadevati, da mu ne dovolimo doseči tega izjemnega dosežka. [...] Če bo Abd-el-Kader uničen, bo to samo s pomočjo nekaterih plemen, ki so mu trenutno podrejena; njegovo zavezništvo je treba raje razdreti kot razbiti. [...] Obstajata dva načina, kako povzročiti razkol med Arabci, ki bi bil v našo korist: nekatere voditelje lahko pridobimo z obljui-

61 Prav tam, 111.

62 Boutaleb, »Heroes«, 48.

bami ali velikodušnostjo. Z vojno lahko plemena razočaramo in izčrpamo. Sam ne oklevam dejati, da se ti dve sredstvi lahko in morata uporabljati hkrati in da čas, ko bi se jima odrekli, še ni prišel.⁶³

Ob prebiranju zgornjih odlomkov je težko verjeti Welch, ko ta pravi, da Tocqueville francoske kolonialne vladavine v Alžiriji ni zagovarjal na podlagi rasne, civilizacijske, ali kulturne superiornosti⁶⁴, ampak ga je vodila »zmedena mešanica ostre realpolitike, idealistične samoprevare in moralne slabosti«⁶⁵. Ravno nasprotno, Tocqueville je alžirske Arabce na svoji »civilizacijski lestvici« umeščal še nižje od ostalih »barbarov«, saj so povrh vsega drugega še muslimani, ki zanj v nobenem možnem scenariju niso zmožni sobivati s krščanskimi Evropejci. Prav to je bil tudi razlog za njegovo ihtenje po dveh različnih zakonodajnih sistemih, ki bi urejala razmere v francoski koloniji, kar se je nekaj desetletij kasneje v praksi uresničilo s sprejetjem dveh dekretov v francoskem senatu. Prvi *sénatus-consulte* iz leta 1863 je dosegel velik korak pri izkoreninjenju lokalnega muslimanskega prebivalstva in njihovi politični in pravni ločitvi od alžirske zemlje, saj so njihova skupna zemljišča, ki so prej veljala za nedeljiva, postala v celoti podvržena francoski posestniški zakonodaji⁶⁶; tisti drugi, sprejet 1865, pa je alžirskim muslimanom in judom, ki so bili kategorizirani kot domorodci, sicer ponudil možnost, da zaprosijo za francosko državljanstvo, toda samo pod pogojem, da se odpovejo svojim verskim običajem, za kar se je posledično odločilo zelo malo ljudi. Zaradi tega so ostali brez pravnega statusa in pravic, ki jih je določal francoski civilni zakonik.⁶⁷ Sung-Eun Choi zato logično sklepa, da je s tem Alžirija tudi uradno postala država dveh izklju-

63 Tocqueville, »Essay«, 67–68.

64 Welch, »Colonial«, 235–236.

65 Prav tam, 236.

66 Choi, Sung-Eun. *Decolonization and the French of Algeria: Bringing the Settler Colony Home*. London: Palgrave Macmillan, 2016, 19.

67 Laure Blévis, »Les avatars de la citoyenneté en Algérie colonial ou les paradoxes d'une categorization.« *Droit et Société*, 48 (2001): 557–580, 563.

čujočih se jurisdikcij, ki sta formalno potrjevali delitev znotraj naseljenjskih kolonialnih skupnosti.⁶⁸

Tocqueville se je tja ponovno odpravil v začetku oktobra 1846, le nekaj mesecev po njegovi vnovični izvolitvi v francoski parlament, saj je bila pereča alžirska problematika zanj še vedno bistvenega pomena.⁶⁹ Že pred tem je 9. julija na sestanku predstavniškega doma svojim poslanskim kolegom predstavil idejo o ustanovitvi »posebnega ministrstva«, ki bi urejalo in koordiniralo francoske zadeve v koloniji, poleg tega je izrazil veliko željo, da bi alžirsko vprašanje, ki je bilo po njegovem mnenju že več let zapostavljeno, končno spet stopilo v ospredje. Njegovo razrešitev je videl v vpeljavi »agrarne kolonizacije«, do katere pa je imel kljub temu nekatere pomisleke⁷⁰:

Kmetijska kolonizacija med plemeni ni preprosta. Slišal sem za to veliko enostavnost imeti zemljo v Alžiriji, med plemeni, prek državne domene; vendar ne smemo pozabiti, da so pogosto pravice, ki jih je težko uveljavljati; da obstajajo obljube o spoštovanju običajev; ne smemo pozabiti, da nomadska agrikultura Arabcev ni poljedelstvo, ki bi ga bilo mogoče spremeniti tako enostavno, kot si mislimo. [...] Imeti črede je bogastvo brez dela, potrebna pa so obsežna polja: tudi podnebje ter zemlja imata svoje zahteve in zaradi tega močnega razloga najdemo skozi stoletja to isto ljudstvo, z običaji, ki jih opisuje Sveto pismo.⁷¹

Sorodno idejo, ki je botrovala njegovi odločitvi za ponoven obisk Alžirije, je približno mesec dni kasneje podal v zasebnem pismu ameriško-pruskemu pravniku Francisu Lieberju, datiranim z 22. julijem. V njem Tocqueville svojemu kolegu entuziastično razlaga:

68 Choi, »Decolonization«, 20.

69 Jennings, Jeremy. *Travels with Tocqueville Beyond America*. Cambridge: Harvard University Press, 2023, 197.

70 »Chambre des députés. Présidence de M. Sauzet. Séance du mardi 9. juin.« *Le Moniteur universel*, 10. junij 1846, 1720–1728, 1724.

71 Prav tam.

Trenutno sem zelo zaposlen z našimi zadevami v Afriki, ki vsak dan postajajo vse bolj pomembne. Za nas je vojna postala sekundarni vidik našega projekta in tako bo ostalo toliko časa, dokler ne bomo imeli prepirov v Evropi. Najpomembnejše vprašanje danes je kolonizacija. Kako pritegniti in predvsem obdržati veliko število evropskih kmetov v Alžiriji? V Afriki imamo že 100.000 kristjanov, ne da bi šteli vojsko, vendar so skoraj vsi naseljeni v mestih, ki postajajo velika in lepa, medtem ko podeželje ostaja neposeljeno.⁷²

Njegova ladja je v Alžir priplula 28. oktobra, od tam pa se je v spremstvu generala Bugeauda po kopnem odpravil v Oran, kjer je en dan preživel s poveljnikom zahodnih čet, generalom Louisom de Lamoricièrem. Potem je na povabilo Marieja Alphonsea Bedeauja, ki je poveljeval vzhodnim četam, pot nadaljeval v Konstantin, kamor je prispel 20. decembra. Po kratkem enotedenskem bivanju se je zaradi zdravstvenih težav vrnil v Francijo in v začetku januarja 1847 prispel v Pariz.⁷³ Že kmalu po vrnitvi je dobil nalogo, da pripravi dve poročili za parlamentarno komisijo, ki je bila ustanovljena z namenom preučevanja vojaških prošenj za dodatno financiranje operacij v Alžiriji ter za oceno vojaških kolonij, ki jih je predlagal general Bugeaud.⁷⁴ Slednjemu in njegovi nečloveški militaristični upravi je Tocqueville postajal vse bolj nenaklonjen, kar je bila predvsem posledica spremembe v njegovi viziji o rešitvi alžirske problematike. S kritičnim poročanjem je Bugeauda uspel spraviti z oblasti, a si kljub temu nikoli ni bil zmožen priznati, da je bila celotna ekspedicija v Alžirijo napaka.⁷⁵ Hugh Brogan ugotavlja, da bi Tocqueville moral »vedeti bolje, toda edina alternativa Bugeaudovi vojaški vladi, ki jo je ponudil, je bila enako katastrofalna politika kolonizacije, naseljevanja Alžirije z Evropejci«⁷⁶. Ne glede na to, da je bil zaradi svojih popo-

72 de Tocqueville, Alexis. »Tocqueville to Francis Lieber, July 22, 1846«. V: *Tocqueville on America after 1840: Letters and Other Writings*, ur. Aurelian Craiutu in Jeremy Jennings. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, 84–86, 85.

73 Boutaleb, »Heroes«, 47.

74 Pitts, Jennifer. »Introduction.« V: *Writings on Empire and Slavery*, ur. Jennifer Pitts. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, i–xxxviii, xxiv–xxv.

75 Brogan, Hugh. *Alexis de Tocqueville: A Life*. New Haven: Yale University Press, 2006, 399.

76 Prav tam, 399–400.

tovanj po Irski in Severni Ameriki izredno dobro seznanjen s tem, kako so v praksi videti naseljenjske skupnosti, si je ves čas zanikal, da Francija v Alžiriji ustvarja svojo različico, ki se srečuje s podobnimi težavami.⁷⁷ Do zadnjega je vztrajal pri tem, da je treba na alžirskem ozemlju kolonizacijo doseči s preseljevanjem francoskega kmečkega prebivalstva v za to ustvarjene vasi, ki bi temeljile na neenakomerni porazdelitvi zemlje, ki bi bila v prid francoskim kolonistom.⁷⁸ Tudi svoje prvo parlamentarno poročilo o Alžiriji je zato začel precej pompozno:

Še nikoli se ni zdelo, da naši prevladi v Afriki grozi manj nevarnosti kot v tem trenutku. Podreditev večjega dela države, ki je sledila vojni, vodeni spretno in slavno; prijateljski ali miroljubni odnosi z našimi sosedi, muslimanskimi knezi; Abd-el-Kader prisiljen v početje barbarskih dejanj, ki potrjujejo njegovo nemoč še bolj, kot njegovo okrutnost; Kabilija pripravljena priznati našo avtoriteto. [...] Takšno je stanje naših razmer danes.⁷⁹

Če bi bilo Tocquevillu verjeti na prvo žogo, potem bi se tedanja alžirska situacija zdela že skorajda idilična – za Francoze, seveda. Resnica je bila precej drugačna, saj je krvoločno vojskovanje proti upornim alžirskim plemenom v manjši meri še vedno potekalo, Abd-el-Kader pa je bil dokončno poražen šele ob koncu decembra 1847.⁸⁰ Tocqueville je to dejstvo raje zapostavil, kot da bi se z njim soočil, poleg tega pa je menil, da je prav militariistično postopanje Francozom omogočilo, da so se lahko »spoznali« z alžirskimi barbari in jim bodo zato lahko v prihodnosti »uspešno« zavladali:

Dolga vojna, ki je nosila naše zastave po starem regentstvu in nam je pokazala staroselce v vseh pogledih in situacijah, nas ni vodila le v osvajanje ozemlja, ampak tudi v pridobivanje povsem novih oziroma natančnejših pojmov o državi

77 Prav tam, 400.

78 Craiutu, Aurelian, Jennings, Jeremy. »Notes to Pages 57–60.« V: *Tocqueville on America after 1840: Letters and Other Writings*, ur. Aurelian Craiutu, Jeremy Jennings, 508.

79 de Tocqueville, »First Report«, 129.

80 Sessions, Jennifer E. »Colonizing Revolutionary Politics: Algeria and the French Revolution of 1848.« *French Politics, Culture & Society*, 33/1 (2015): 75–100, 78.

in njenih prebivalcih. Barbarske ljudi je možno preučevati le z orožjem v rokah. [...] Zmaga je tista, ki je vzpostavila številne in potrebne povezave med njimi in nami, ter nas je pripeljala do tega, da smo prodrli v njihove običaje, njihove ideje, njihova verovanja, in nam je končno izdala skrivnost, kako jim vladati. Dosegli smo presenetljiv napredek v tej smeri. Danes se nam je avtohtona skupnost resnično razkrila.⁸¹

Ideja agrarne kolonizacije je Tocquevilla prevzela v tolikšni meri, da se je z njo in njeno implementacijo na osvojenem alžirskem ozemlju ukvarjal tudi skozi celotno drugo poročilo. »Alžirija mora biti kolonizirana. [...] Ta resnica je bila večkrat jasno izražena«⁸², je oznanil že na začetku dokumenta, to pa je prebrisano utemeljeval z dejstvom, da v Alžiriji na mnogih mestih individualna in dedna lastnina takrat sploh nista obstajali, poleg tega pa tudi skupnostna lastnina alžirskih plemen ni temeljila na nobenem konkretnem pravnem naslovu.⁸³ »Gospodje, to so redke in posebne okoliščine, ki zagotovo olajšujejo naše delo v primerjavi z večino osvajalcev«⁸⁴, je veselo ugotavljal in se zahvaljeval tiranskemu načinu francoskega postopanja, ki je s pomočjo sistematične prilastitve alžirske zemlje omogočilo »idealne« pogoje za njeno porazdelitev med francoske koloniste.⁸⁵ Razmere, v katerih se je znašlo zdesetkano avtohtono prebivalstvo, so bile v Tocquevillovem poročanju vnovič postavljene na stranski tir, saj bi bilo po njegovem »nepošteno kriviti sam sistem za vse individualne nesreče in javne stiske, ki so nastale«⁸⁶. Za dosego cilja je spet precej makiavelistično opravičeval vsa sprevržena sredstva.

81 de Tocqueville, »First Report«, 129–130.

82 de Tocqueville, Alexis. »Second Report on Algeria (1847)«. V: *Writings on Empire and Slavery*, ur. Jennifer Pitts. Baltimore: John Hopkins University Press, 2001, 174–198, 174.

83 Prav tam, 175.

84 Prav tam.

85 Prav tam.

86 Prav tam, 181.

SKLEP

David Bell v *The First Total War* (2007) premeteno pripomni, da je bilo za obdobje 19. stoletja odkrito nekaj precej nepričakovanega glede sprememb v »zahodnjaških« pogledih na vojno, in sicer, da so »sanje o večnem miru in nočna mora popolne vojne tesno povezane na zapletene in vznemirjujoče načine, pri čemer eno podpira drugo«⁸⁷. To je popolnoma očitno tudi pri Tocquevillu, ki je bil zaradi francoskih grozodejstev v Alžiriji sicer »izredno ganjen«, hkrati pa jih je imel za nujno posledico francoske »civilizacijske misije«, ki naj bi tja prinesla »višjo stopnjo civilizacije«. Ker je bil pri alžirskem vprašanju na udaru tudi francoski ugled, ni bil nikoli pripravljen privoliti, da je bila francoska kolonizacija Alžirije že od samega začetka obsojena na propad, kaj šele na umik francoskih čet z alžirskega ozemlja. Prav nasprotno je v potencialni »uspešni« kolonizaciji videl možnost, s katero bi si Francija v mednarodni skupnosti lahko povrnila svoj ugled. Kljub temu je bila francoska kolonialna doktrina že od konca 19. stoletja tarča posmeha predvsem tedanjih ameriških zgodovinarjev,⁸⁸ kar je precej ironično, glede na dejstvo, da dualizem kompleksne medsebojne odvisnosti med vojno in mirom definira skrajnosti sodobnega zahodnega/ameriškega razmišljanja o tej temi.⁸⁹

Podobno, kot je v širšem smislu v 19. stoletju med liberalci obstajala močna tendenca po označevanju kolonialnih konfliktov z avtohtonimi prebivalci obleganih območij kot »apokaliptične bitke, ki jih je treba bojovati do popolnega uničenja sovražnika in ki bi lahko imele očiščevalni, celo odrešilni učinek na udeležence«,⁹⁰ je takisto Tocqueville v francoskem vojskovanju proti alžirskim upornikom in njihovem voditelju Abd-el-Kaderju videl spopad »mitoloških razsežnosti«, ki je zanj potekal na več ravneh: razviti proti

87 Bell, David A. *The First Total War: Napoleon's Europe and the Birth of Warfare as We Know it*. Boston: Houghton Mifflin Company, 2007, 3.

88 Glej npr.: »Colonization in Algeria.« V: Science, 6 (1885): 317–319; Willing Balch, Thomas. »French Colonization in North Africa.« V: *The American Political Science Review*, 3/4 (1909): 539–551.

89 Bell, »The First«, 3.

90 Prav tam.

nerazvitemu; razsvetljeno evropsko krščanstvo proti barbarskemu muslimanstvu; in nujnost usode proti nesrečnim okoliščinam. Njegova razmišljanja o Alžiriji so močno vplivala na razvoj več kot sto let trajajoče francoske kolonialne uprave na okupiranem alžirskem ozemlju, ta pa je temeljila na diskriminacijskih »domorodnih« zakonih, ki so institucionalizirali neenakopraven odnos med avtohtonim muslimanskim prebivalstvom in francoskimi kolonisti iz metropole.

VIRI IN LITERATURA

Abun-Nasr, Jamil M. *A History of the Maghrib in the Islamic period*. New York: Cambridge University Press, 1987.

Ageron, Charles-Robert. *Modern Algeria: A History from 1830 to the Present*. London: C. Hurst & Co., 1991.

Bell, David A. *The First Total War: Napoleon's Europe and the Birth of Warfare as We Know it*. Boston: Houghton Mifflin Company, 2007.

Benboune, Mahfoud. »Algerian Peasants and National Politics.« *MERIP Reports*, 48 (1976): 3–24.

Benboune, Mahfoud. *The Making of Contemporary Algeria, 1830 – 1987*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Bourdieu, Pierre. *The Algerians*. Boston: Beacon Press, 1962.

Boutaleb, Chamyl. »Heroes and Villains: an Algerian Review of Tocqueville and Emir Abd al-Qadir.« *Review of Middle East Studies*, 45/1 (2011): 44–49.

»Chambre des députés. Présidence de M. Sauzet. Séance du mardi 9. juin.« *Le Moniteur universel*, 10. junij 1846, 1720–1728.

Brogan, Hugh. *Alexis de Tocqueville: A Life*. New Haven: Yale University Press, 2006.

Choi, Sung-Eun. *Decolonization and the French of Algeria: Bringing the Settler Colony Home*. London: Palgrave Macmillan, 2016.

Craiutu, Aurelian, Jennings, Jeremy. »Notes to Pages 57–60.« V: *Tocqueville on America after 1840: Letters and Other Writings*, ur. Aurelian Craiutu, Jeremy Jennings, 508.

Diderot, Denis. »Le supplément au voyage de Bougainville.« V: *Ouvres de Denis Diderot, tome III*, ur. Jacques-André Naigeon, 371–443. Pariz: Chez Desray et Détéville, 1798.

Duan, Demin. »Reconsidering Tocqueville's Imperialism.« *Ethical Perspectives*, 17/3 (2010): 415–447.

Duong, Kevin. »The Demands of Glory: Tocqueville and Terror in Algeria.« *The Review of Politics*, 80 (2018): 31–55.

Esquer, Gabriel. *Les commencements d'un empire: La prise d'Alger (1830)*. Pariz: Larose, 1929.

Faguet, Émile. »Tocqueville.« *Revue des Deux Mondes (1829–1971)*, 121/3 (1894): 641–672.

Jahn, Beate. »Barbarian Thoughts: Imperialism in the Philosophy of John Stuart Mill.« *Review of International Studies*, 31/3 (2005): 599–618.

Jennings, Jeremy. *Travels with Tocqueville Beyond America*. Cambridge: Harvard University Press, 2023.

Julien, Charles-André. *Histoire de l'Algérie contemporaine: La conquête et les débuts de la colonisation: 1827-1871*. Pariz: Presses Universitaires de France, 1964.

Julien, Charles-André. *History of North Africa: Tunisia, Algeria, Morocco. From the Arab conquest to 1830*. London: Routledge in Kegan Paul, 1970.

Laure Blévis, »Les avatars de la citoyenneté en Algérie colonial ou les paradoxes d'une categorization.« *Droit et Société*, 48 (2001): 557–580.

Mehta, Uday Singh. *Liberalism and Empire: A Study in Nineteenth-Century British Thought*. Chicago: Chicago University Press, 1999.

Mill, John Stuart. »Considerations on Representative Government.« V: *The Collected Works of John Stuart Mill, Volume XIX: Essays on Politics and Society Part II.*, ur. John M. Robson, 371–578. Toronto: University of Toronto Press, London: Routledge in Kegan Paul, 1977.

Mill, John Stuart. *On Liberty and Other Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Pitts, Jennifer. »Empire and Democracy: Tocqueville and the Algeria Question.« *The Journal of Political Philosophy*, 8/3 (2000): 295–318.

Pitts, Jennifer. »Introduction.« V: *Writings on Empire and Slavery*, ur. Jennifer Pitts. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, i–xxxviii.

Pitts, Jennifer. »Legislator of the World? A Rereading of Bentham on Colonies.« *Political Theory*, 31/2 (2003): 200–234.

Rader, Daniel L. *The Journalists and the July Revolution in France: The Role of the Political Press in the Overthrow of the Bourbon Restoration 1827-1830*. Dordrecht: Springer, 1973.

Richter, Melvin. »Tocqueville on Algeria.« *The Review of Politics*, 25/3 (1963): 362–398.

Ripstein, Arthur. »Kant's Juridical Theory of Colonialism.« V: *Kant and Colonialism: Historical and Critical Perspectives*, ur. Katrin Flikschuh in Lea Ypi, 145–169. Oxford: Oxford University Press, 2014.

Sessions, Jennifer E. *By Sword and Plow: France and the Conquest of Algeria*. Ithaca: Cornell University Press, 2011.

Sessions, Jennifer E. »Colonizing Revolutionary Politics: Algeria and the French Revolution of 1848.« *French Politics, Culture & Society*, 33/1 (2015): 75–100.

Stokes, Eric. *The English Utilitarians and India*. Oxford: Oxford University Press, 1959.

Strugnell, Anthony. »Diderot's Anti-colonialism: a Problematic Notion.« V: *New Essays on Diderot*, ur. James Fowler, 74–85. Oxford: Oxford University Press, 2011.

de Tocqueville, Alexis. *Demokracija v Ameriki I*. Ljubljana: Krtina, 1996.

de Tocqueville, Alexis. »First Report on Algeria (1847)«. V: *Writings on Empire and Slavery*, ur. Jennifer Pitts. Baltimore: John Hopkins University Press, 2001, 129–173.

de Tocqueville, Alexis. »Essay on Algeria (October 1841)«. V: *Writings on Empire and Slavery*, ur. Jennifer Pitts. Baltimore: John Hopkins University Press, 2001, 59–116.

de Tocqueville, Alexis. »Notes on the Voyage to Algeria in 1841«. V: *Writings on Empire and Slavery*, ur. Jennifer Pitts. Baltimore: John Hopkins University Press, 2001, 36–58.

de Tocqueville, Alexis. »Second Report on Algeria (1847)«. V: *Writings on Empire and Slavery*, ur. Jennifer Pitts. Baltimore: John Hopkins University Press, 2001, 174–198.

de Tocqueville, Alexis. »Tocqueville to Francis Lieber, July 22, 1846«. V: *Tocqueville on America after 1840: Letters and Other Writings*, ur. Aurelian Craiutu in Jeremy Jennings. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, 84–86.

Tunick, Mark. »Tolerant Imperialism: John Stuart Mill's Defense of British Rule in India.« *The Review of Politics*, 68/4 (2006): 586–611.

Voltaire, François. *Treatise on Tolerance and other Writings*. New York: Cambridge University Press, 2000.

Welch, Cheryl B. »Colonial Violence and the Rhetoric of Evasion: Tocqueville on Algeria.« *Political Theory*, 31/2 (2003): 235–264.

POVZETEK

Alexis de Tocqueville je bil dolgo časa hvaljen in idealiziran kot eden izmed pionirjev moderne demokratične in liberalne politične misli, vendar so mnoge nedavne študije, ki se osredotočajo na Tocquevillea in njegova dela o francoski kolonizaciji Alžirije, razkrile številna protislovja med njegovim zagovarjanjem demokratičnih idealov in njegovo podporo francoskemu kolonializmu, kar je spodbudilo ponovno ovrednotenje njegovih prispevkov k politični teoriji. Ta neskladnost postane še posebej očitna ob preučevanju preobrazbe v liberalnem mišljenju od poznega 18. do zgodnjega 19. stoletja. V tem obdobju so vodilni sodobni politični misleci, vključno z Johnom Stuartom Millom in samim Tocquevilleom, začeli podpirati kolonialne doktrine evropskih imperialnih sil, kar je bilo v popolnem nasprotju s kritičnimi stališči njihovih predhodnikov. Članek si z analizo Tocquevilleovih zapisov o Alžiriji prizadeva doprinesti k celostnem razumevanju njegovih političnih pogledov, pri čemer poudarja potrebo po kritični oceni njegove zapuščine v luči teh novih ugotovitev.

Kontakti avtorjev

Bojan Balkovec, izr. prof. dr.

Oddelek za filozofijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
bojan.balkovec@ff.uni-lj.si

Žan Grm, magister profesor nemščine in magister profesor zgodovine

Gimnazija in srednja šola Rudolfa Maistra Kamnik,
Novi trg 41a, SI – 1241 Kamnik, Slovenija
zan.grm@gssrm.si

Aleksander Lorenčič, dr.

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož,
Prešernova ulica 37, SI – 2250 Ptuj, Slovenija
aleksander.lorencic@pmpo.si

Lana Onič, univerzitetna diplomirana zgodovinarica

Vrhov dol 1e, SI-2341. Limbuš, Slovenija
lana.onic1@gmail.com

Božo Repe, red. prof. dr.

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

Ivan Smiljanić, dr., asistent

Inštitut za novejšo zgodovino
Privoz 11, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
ivan.smiljanic@inz.si

Jernej Štimac, dipl. soc. in dipl. zgod.

Cankarjeva ulica 8, SI – 1330, Kočevje, Slovenija
jernej.stimac@gmail.com

227

